

УДК 35.07:005.(075); 368.01
DOI 10.36030-2311-6722-2019-2-21-33

О. В. КЛИМЕНКО,

головний спеціаліст відділу захисту прав споживачів департаменту страхового регулювання та нагляду Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг
<http://orcid.org/0000-0002-8211-5965>

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКІВ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

На сучасному етапі розвитку України одним із актуальних завдань у сфері державного управління економікою є вдосконалення системи державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг. На прикладі ринку страхових послуг висвітлено конкретні напрями вдосконалення зазначеної системи регулювання, які актуальні щодо забезпечення конкурентоспроможності цих ринків. Представлено погляди на методологію та інструментарій, які застосовуються при дослідженні питань концентрації і конкурентоспроможності банківського та страхового ринків. Зроблено висновок, що під час аналізу стану та розвитку цих ринків бажано і доцільно на доповнення до значень індексу *HHI* Герфіндаля-Гіршмана використовувати додаткові показники, критерії, коригуючі коефіцієнти. Проаналізовано ринок страхових послуг із застосуванням показників, які характеризують ступінь нерівномірності розподілу ресурсу (страхових премій) серед страхових компаній (СК) на ринку. Виявлено основні закономірності та динаміку змін значень цих показників на страховому ринку порівняно зі змінами на банківському ринку. Встановлено, що індекс Герфіндаля-Гіршмана по ризикових видах страхування і страховому ринку в цілому поступово збільшувався в період з 2012 до 2019 р. При цьому згідно з прийнятою градацією рівнів конкурентоспроможності з'ясовано, що в цілому цей ринок в останнє десятиріччя відповідав ступеню низької концентрації. Рівень індексу Герфіндаля-Гіршмана відносно страхування життя відповідав і нині відповідає ступеню середньої (помірної) концентрації. Зазначено, що завдання органів державної влади, які регулюють страховий ринок, полягає у вжитті заходів впливу, які посилять конкуренцію на ринку. Показано, що для підвищення достовірності оцінок розвитку страхового ринку необхідно розширити моніторинг його концентрації за видами страхових послуг, а також постійно аналізувати показники діяльності СК за регіонами держави. Запропоновано рекомендації щодо методології дослідження ринків небанківських послуг. Наведено пропозиції щодо вдосконалення системи державного управління у сфері небанківських фінансових послуг в інтересах розвитку економіки України.

Ключові слова: економіка; держава; ринки фінансових послуг; страхування; проблеми; конкуренція; управління; регулювання; розвиток.

O. V. KLYMENKO,

Principal specialist of the Consumer Protection Department of the Insurance Regulation and Supervision Department of the National Commission for the State Regulation of Financial Services Markets

IMPROVEMENT OF THE STATE REGULATION SYSTEM MARKETS OF NON-BANKING FINANCIAL SERVICES

At the present stage of development of Ukraine, one of the urgent tasks in the field of public administration of the economy is to improve the system of state regulation of non-bank financial services markets. The example of the insurance services market highlights the specific areas of improvement of the said regulatory system, which are relevant for ensuring the competitiveness of these markets. Views on the methodology and tools used in the study of concentration and competitiveness of the banking and insurance markets are presented. It is concluded that in analyzing the status and development of these markets, it is desirable and appropriate to use additional indicators, criteria, and correction factors in addition to the values of the Herfindahl-Hirschman HHI index. Analyzed market of insurance services with the use of indicators that characterize the degree of uneven distribution of resources (insurance premiums) among insurance companies in the market. The basic patterns and dynamics of changes in the values of these indicators in the insurance market in comparison with changes in the banking market have been revealed. The Herfindahl-Hirschman Index on Risk Insurance and the Insurance Market as a whole was found to gradually increase from 2012 to 2019. At the same time, according to the accepted graduation of the levels of competitiveness, it is established that, as a whole, this market in the last decade corresponded to the degree of low concentration. The level of the Herfindahl-Hirschman index on life insurance was consistent with, and now corresponds to, a degree of moderate concentration. The task of public authorities regulating the insurance market is to take measures of influence that will increase competition in the market. It is shown that in order to improve the reliability of

© Клименко О. В., 2019

assessments of the development of the insurance market, it is necessary to expand monitoring of its concentration by types of insurance services, as well as to constantly analyze indicators of IC activity in the regions of the state. Recommendations on methodology for non-banking market research are proposed. Suggestions are made to improve the system of public administration in the field of non-bank financial services in the interests of economic development of Ukraine.

Keywords: economy; state; financial services markets; insurance; problems; competition; management; regulation; development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток і показники діяльності ринків небанківських фінансових послуг в Україні значною мірою залежать від ефективності системи їх державного управління (регулювання) (Модернізація державного, 2013). Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС Україна взяла на себе зобов'язання реформувати систему державного управління. У 2016 р. прийнята Стратегія реформування державного управління на період до 2021 року (Стратегія регулювання). Стратегією передбачено вдосконалення структури органів державної влади для посилення спроможності реалізовувати управлінські функції. Зазначене повною мірою стосується системи державного регулювання сфери ринків небанківських фінансових послуг. На виконання цієї Стратегії Верховна Рада України прийняла 2 закони (Про внесення змін; Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення) щодо реформування системи державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг. Ці закони передбачають передачу функцій регулювання ринків небанківських фінансових послуг від Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), до Національного банку України (НБУ) і Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку (НКЦПФР).

Система державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг в Україні має недоліки і саме тому потребує вдосконалення для наближення до стандартів Європейського Союзу (ЄС). Проблема у загальному вигляді полягає в необхідності підвищення ефективності державного регулювання у цій сфері. Потрібно досягти взаєморозуміння і покращити співпрацю регулятора ринків небанківських фінансових послуг, яким призначено НБУ, із суб'єктами ринків, посилити захист інтересів споживачів послуг і держави, розглянути багато інших питань, які суттєво впливають на діяльність цих ринків. Для вирішення зазначеної проблеми навіть у загальному вигляді постає завдання передусім проаналізувати розвиток ринків небанківських фінансових послуг протягом щонайменше останнього десятиріччя, виявити основні закономірності та нюанси їх функціонування, а також недоліки і встановити причини їх виникнення, запропонувати і втілити в життя заходи, які забезпечать прискорення розвитку системи державного регулювання цих ринків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретико-методичні засади і результати досліджень розвитку ринків небанківських фінансових послуг, а також становлення в Україні системи державного регулювання цих ринків проаналізовано в численних монографіях, підручниках, статтях, доповідях та інших публікаціях. При цьому найбільш систематизованими і достовірними є дані, наведені у щоквартальних і річних звітах Нацкомфінпослуг. Зробити посилання на навіть найвизначніші роботи, які за науковим рівнем можна віднести до класичних, немає можливості через обмежений обсяг статті. Але при висвітленні конкретних питань у статті наведено посилання на використані літературні джерела. У наших попередніх роботах (Клименко, 2014, с. 58–69; Клименко, 2017, с. 49–63; Клименко, 2019, с. 55–69) та інших, результати яких будуть розвинуті, також є посилання на публікації відповідного напрямку. Безпосередньо стосуються теми, що розглядається, роботи (Бакуменко, Бондар, Горник, Шпачук, 2016; Василенко, 2008; Залетов, 2014, с. 30–34; Шолойко, 2016, с. 32–37; Залетов, 2016, с. 25–32). Висловлені їх авторами ідеї, висновки, пропозиції використані у цій статті як базові постулати.

На погляд авторів більшості останніх досліджень і публікацій, недоліки системи державного регулювання ринків небанківських послуг в Україні полягають у недостатній керованості

діяльністю цих ринків з боку держави, наслідком чого є не досить висока якість фінансових послуг, які надаються фізичним і юридичним особам, низький рівень довіри споживачів послуг до компаній, які працюють на ринках, неефективне використання їх фінансових ресурсів, повільний розвиток зазначеної сфери.

Мета статті полягає в розкритті закономірностей розвитку ринків небанківських фінансових послуг в Україні і системи їх державного регулювання на прикладі ринку страхування, у розробці та обґрунтуванні рекомендацій щодо вдосконалення системи державного регулювання зазначених ринків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як було зазначено вище, у статті питання вдосконалення державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг розглядається на прикладі ринку страхування. Тому передусім проаналізуємо його сучасний стан і тенденції розвитку. При цьому будемо виходити із загальноприйнятих уявлень і постулату (Іваницька, 2005), що ринок страхування є вагомою складовою цілісної фінансової системи держави і відіграє суттєву роль в економіці України.

На сьогодні показники діяльності страхового ринку України гірші порівняно з показниками аналогічних ринків держав Східної Європи (Словенії, Чеської Республіки, Польщі та ін.). Внесок страхового ринку у ВВП України незначний. Так, частка валових страхових премій щодо ВВП в останні роки становить ~1,5 %, а валових страхових виплат – ~0,4 %, що приблизно у 5 разів нижче від середньоєвропейського рівня. Страховий ринок в Україні значною мірою відстежує і віддзеркалює стан банківського ринку, який, у свою чергу, чутливо реагує на ситуацію в економіці держави. Динаміка розвитку страхових компаній (СК) України у 2005–2015 рр. проаналізована в наших статтях (Клименко, 2014, с. 58–69; Клименко, 2017, с. 49–63) та інших публікаціях. Показники діяльності страхового ринку після 2015 р. порівняно з банківською сферою наведені у табл. 1.

Таблиця 1. Показники розвитку економіки (ВВП), банківського і страхового ринків України за 2015–2019 роки*

Показники	2015	2016	2017	2018	2019**
Валовий внутрішній продукт ¹ , (ВВП), млн грн/млн дол.	<u>1979458</u> 90615	<u>2383182</u> 93270	<u>2982920</u> 112154	<u>3558706</u> 130832,4	<u>867764</u> 32220,2
Середня заробітна плата ² , грн/дол.	<u>4027</u> 184,0	<u>5187</u> 203,0	<u>7105</u> 267,1	<u>8867</u> 325,0	<u>10027</u> 372,3
Середня пенсія ¹ (станом на початок року), грн/дол.	<u>1581,5</u> 72,3	<u>1699,5</u> 66,5	<u>1828,3</u> 68,7	<u>2479,2</u> 91,2	<u>3006,0</u> 111,6
Кількість діючих банків ¹	163	117	96	82	77
Активи банків ¹ (станом на 01.12, за винятком 2015 р. – станом на 01.01), млн грн/млн дол.	<u>1316852</u> 60172,3	<u>1263359</u> 49444,0	<u>1282748</u> 48229,8	<u>1320112</u> 48532,6	<u>1340272</u> 49764,5
Кількість страхових компаній ³ , од.	361	310	294	281	249
Валові страхові премії ³ , млн грн/млн дол.	<u>29 736,0</u> 1358,8	<u>35 170,3</u> 1376,5	<u>43 431,8</u> 1633,0	<u>49 367,5</u> 1815,0	<u>27 291,1</u> 1013,
Валові страхові виплати/відшкодування ³ , млн грн/млн дол.	<u>8 100,5</u> 370,1	<u>8 839,5</u> 346,0	<u>10 536,8</u> 396,2	<u>12 863,4</u> 472,9	<u>6 667,6</u> 247,6
Рівень страхових виплат ³	27,2	25,1	24,3	26,1	24,4
Активи страхових компаній ³ , млн грн/млн дол.	<u>60 729,1</u> 2775,0	<u>56 075,6</u> 2194,6	<u>57 381,0</u> 2751,5	<u>63 493,3</u> 2334,3	<u>65 265,1</u> 2423,3
Офіційний курс гривні до долара ⁴ (середній за період)	21,8447	25,5513	26,5966	27,2005	26,9323

*Складено автором за даними офіційних сайтів державних установ України: ¹Мініфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/>; ²Держстат. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/sz/sz_u/srp_07rik_u.html; ³Нацкомфінпослуг. URL: <https://www.nfp.gov.ua/>; ⁴НБУ, https://bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls.

**Інформація за перше півріччя 2019 року.

Згідно з представленою в табл. 1 інформацією кількість страхових компаній, як і кількість банків, в останню п'ятирічку поступово зменшувалася. Так, за період з 2015 по 2019 р. кількість СК скоротилася більше ніж на 100 одиниць. Активи комерційних банків у період 2016–2019 рр. залишилися приблизно на одному рівні, а активи страхових компаній, незважаючи на суттєве зменшення їх кількості, навіть збільшилися. Це свідчить про те, що очищення банківського і страхового ринків від фінансово слабких та недобросовісних компаній позитивно впливає на зазначені фінансові ринки (Клименко, 2019, с. 55–69).

Аналізуючи наведену в табл. 1 інформацію, слід зазначити, що ВВП держави поступово зростав з 2005 по 2013 р. від 86142 до 182026 млн дол. (Клименко, 2014, с. 58–69; Клименко, 2017, с. 49–63). З відомих причин ВВП знизився у 2014 р. до 131805 млн дол. і у 2015 р. до 90615 млн дол. Далі ВВП почав поступово зростати і у 2018 р. досяг приблизно рівня 2010 р. Подібну тенденцію змін продемонстрували також показники середньої заробітної плати і середньої пенсії. Головний висновок із зазначеного полягає в тому, що, починаючи з 2016 р., економіка України почала виходити із кризового стану. З'явилися ознаки покращання.

Стан страхового ринку, його стійкість і стабільність характеризуються обсягами страхових премій і страхових виплат щодо страхових премій. В останні роки обсяги валових страхових премій і валових страхових виплат зростали (див. табл. 1). Рівень страхових виплат перебував приблизно в одному діапазоні, в межах ~24–27 %. Таким чином, розвиток страхового ринку України після 2015 р. має позитивну динаміку, але його потенційні можливості ще не реалізовані відповідно до потреб національної економіки. Варто погодитися з авторами робіт (Василенко, 2008; Залетов, 2014, с. 30–34; Шолойко, 2016, с. 32–37; Залетов, 2016, с. 25–32; Русул, Гросу, 2017; Пурій, 2018) та ін., що на функціонування страхового ринку негативно впливає воєнний конфлікт на Сході держави і пов'язане із цим зниження доходів суб'єктів господарювання, нестабільність економічної ситуації тощо. У такі періоди роль державного управління має кардинально посилюватися. Показники сумарних активів страхових компаній у період, який розглядається (див. табл. 1), суттєво змінювалися. Це свідчить про чутливе реагування страхового ринку на зовнішні фактори і недостатню його стабільність. Тому капіталізація СК, а саме обсяги їх власних коштів та інших страхових резервів (акцій, ОВДВЗ, нерухомості тощо), які забезпечують стабільність страхового ринку, мають бути предметом особливої уваги регулятора.

У роботі (Гаманкова, 2009, с. 80–87) підкреслюється, що страховий ринок в Україні, як і в будь-якій іншій державі, не може ефективно функціонувати без розвинутої конкуренції. Для її підтримки потрібен жорсткий контроль з боку регулятора та Антимонопольного комітету, щоб запобігти монополізації цього ринку. Система державного регулювання страхового ринку та інших сегментів загального ринку небанківських фінансових послуг зобов'язана чітко відстежувати процеси економічної концентрації. Але, як зазначено у статті (Гаманкова, 2009, с. 80–87), до 2009 р. тема концентрації та конкуренції на страховому ринку рідко розглядалася у вітчизняній спеціальній літературі, незважаючи на потребу в її глибокому дослідженні. Як виняток можна навести роботи (Нечипорук, 2004; Шумелда, 2007, с. 4–7). В останнє десятиріччя науковці почали приділяти більше уваги цій темі, про що свідчать, наприклад, публікації (Пурій, 2018; Золотарьова, 2017, с. 413–420) та ін. Але можна очікувати, що зацікавленість у дослідженні цієї теми буде зростати у зв'язку з підвищенням її актуальності.

Одним із основних показників, за допомогою якого Нацкомфінпостуг оцінює рівень конкуренції на страховому ринку України, є індекс *ННІ* Герфіндаля-Гіршмана. Він розраховується за формулою $ННІ = \sum_{i=1}^N S_i^2$, де S_i – ринкова частка компанії i ; N – кількість усіх компаній. При цьому концентрацію страхового ринку традиційно визначають за показниками надходження валових страхових премій. Відповідно S_i – це частка страхових премій, яку має i -та СК у за-

гальному обсязі страхових премій на ринку. Індекс HNI є сумою квадратів часток кожної із N компаній у сумарному обсязі страхових премій. Частку S_i кожної компанії на ринку визначають у частках одиниці або в процентах залежно від того, за скільки приймається сумарний обсяг показника на ринку: за 1 чи за 100 %. Значення HNI можуть становити від величини, близької до нуля, до одиниці, або від значення, близького до нуля (при $S_i \rightarrow 0$ і $N \rightarrow \infty$) і до такого, що дорівнює 10000, якщо на ринку працює лише одна компанія. Мінімум індексу $HNI_{\min}$ Герфіндаля-Гіршмана при фіксованій кількості N компаній досягається, якщо всі СК мають однакову частку на ринку $S_1 = S_2 = \dots S_i = S_N = const$.

У нашій роботі (Клименко, 2019, с. 55–69) є посилання на статті, в яких запропоновані додатково ще й інші показники, коефіцієнти, критерії, оцінки концентрації фінансових ринків. Але вони ще не набули на практиці такого поширення і визнання, як індекс HNI . Для оцінки ступеня концентрації на ринку страхових послуг в Україні використовують діапазони значень HNI , які застосовували у США до 2010 р. Так, конкуренція на ринку вважається незначною, якщо $HNI < 1000$, середньою – при $1000 \leq HNI \leq 1800$ і високою – при $HNI > 1800$ (Пурій, 2018; Гаманкова, 2009, с. 80–87; Нечипорук, 2004; Шумелда, 2007, с. 4–7; Золотарьова, 2017, с. 413–420; Клименко, 2016, с. 396–401; Шірінян, Шірінян, 2019, с. 37–48) та ін. Значення індексу Герфіндаля-Гіршмана за роками відносно ринків страхування життя, ризикових видів страхування і в цілому по страховому ринку України наведені у табл. 2. Якщо орієнтуватися на наведені вище граничні значення HNI , то конкуренцію на ринку ризикових видів страхування в Україні слід вважати незначною. На ринку страхування життя існує помірна концентрація. Такий висновок підтверджує і Нацкомфінпослуг.

Автор роботи (Пурій, 2018) припускає, що в Україні поступово формується модель страхового ринку, відповідно до якої невелика кількість СК обслуговує переважну більшість страховальників. З таким припущенням можна погодитися лише щодо ринку страхування життя. Але у перспективі подібна ситуація може кардинально змінитися у разі активного розвитку страхового ринку. Деталізація даних табл. 2 свідчить про те, що протягом 2017–2018 рр. на ринку страхування життя (на ринку страхування «Life») перші Топ 3 компанії отримували більше від 54 % надходження всіх валових страхових премій. Частка Топ 10 СК становила 95,9–96,9 %, а частка Топ 20 – майже 99,9 %. Для порівняння: у 2011 р. частка Топ 3 була на рівні 51,3 %, Топ 10 – 87,1 %, Топ 20 – 96,7 %. Ці дані свідчать про те, що посилення концентрації на ринку страхування життя відбувалося на фоні зменшення кількості страхових компаній (див. табл. 1).

Значно меншу концентрацію ринку ризикових (non-«Life») видів страхування засвідчують не тільки дані табл. 2, а й відомості щодо розподілу часток зібраних валових страхових премій у цьому секторі надання послуг. Так, у 2017–2018 рр. частка на цьому ринку Топ 3 становила 21,3 і 15,0 %; Топ 10 – 43,8 і 39,6 %; Топ 20 – 62,9 і 61,9 %. А частка 99,5–99,7 % належала Топ 150. Коментар Нацкомфінпослуг стосовно наведених даних полягає в тому, що в Україні на ринку страхування інших видів, ніж страхування життя, наявна значна конкуренція, оскільки HNI приблизно втричі менший відносно прийнятої граничної величини 1000. На ринку страхування життя конкуренція існує, але його монополізація помірна. Висновок Нацкомфінпослуг полягає в тому, що концентрація СК на ринку страхування «Life» є помірною, не корелюється з наведеними вище даними по частках Топ 3, Топ 10 і Топ 20.

Дані щодо значень індексу Герфіндаля-Гіршмана, які наведені в табл. 2, проілюстровані на рис. 1 і 2 (цифри на схемах означають рік дослідження). Як бачимо, на рис. 1 значення HNI в цілому по ринку страхових послуг майже прямо пропорційно залежить від HNI ризикових видів страхування. Значення HNI в цілому по ринку протягом 2003–2007 рр. були більшими, ніж за період 2012–2019 рр. для однакових значень HNI ризикових видів страхування. Судячи за розташуванням на рис. 2 значень HNI , в цілому по ринку цей показник протягом періоду, який розглядається, не залежав від значення HNI страхування життя.

Таблиця 2. Значення індексу *ННІ* Герфіндаля-Гіршмана, розрахованого за частками валових страхових премій СК на страховому ринку України, та показників $ННІ_{\min}$, N_{opt} і $\epsilon_{ННІ}$ за період 2003–2007 і 2012–2019 роки*

Показники	2003	2004	2005	2006	2007**	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019**
<i>ННІ</i> за ризиковими видами страхування	282,1	315,9	167,6	162,7	169,1	170,4	188,9	206,7	232,7	280,7	305,3	247,9	235,4
<i>ННІ</i> за страхуванням життя	1941,8	1443,9	1257,7	1466,0	1234,0	1036,5	1222,2	1042,6	983,0	1079,6	1417,5	1441,4	1551,0
<i>ННІ</i> у цілому по ринку	282,1	310,0	160,0	153,9	172,1	150,2	166,8	181,5	205,1	245,1	272,1	219,3	209,8
Кількість СК, од.	357	387	398	411	447	414	407	382	361	310	294	281	249
$ННІ_{\min}$	28,0	25,8	25,1	24,3	22,4	24,2	24,6	26,2	27,7	32,3	34,0	35,6	40,2
N_{opt}	35,4	32,3	62,5	65,0	58,1	66,6	60,0	55,1	48,8	40,8	36,8	45,6	47,7
$\epsilon_{ННІ}$	9,1	11,0	5,4	5,3	6,7	6,0	5,8	5,9	6,4	6,6	7,0	5,2	4,2

* Складено автором за даними офіційного сайта Нацкомфінпослуг. URL: <https://www.nfp.gov.ua>;

** Інформація за січень-вересень 2007 року;

*** Інформація за I півріччя 2019 року.

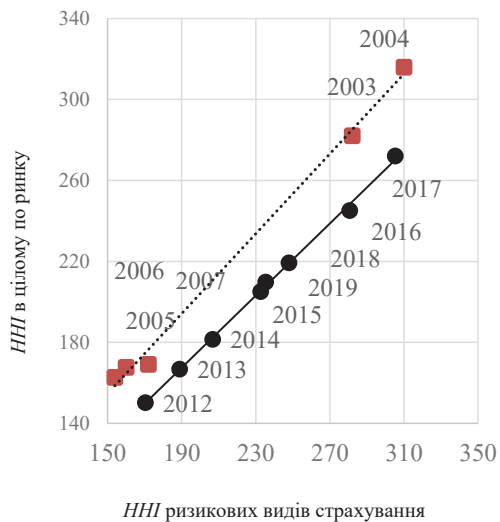

Рис. 1. Залежність *ННІ* в цілому по ринку від *ННІ* ризикових видів страхування

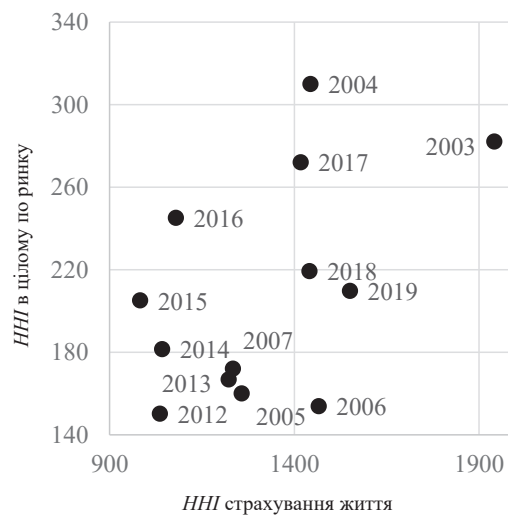

Рис. 2. Залежність *ННІ* в цілому по ринку від *ННІ* страхування життя

У нашій статті (Клименко, 2019, с. 55–69). висловлена думка, що суттєва монополізація ринку страхування життя пов'язана не з тим, що потужні СК витіснили слабких конкурентів з ринку, а з тим, що цей ринок в Україні не забезпечує прибутковості бізнесу з надання страхових послуг. Тож певні СК відмовляються від цього напряму діяльності, з чого випливає, що у цьому випадку виправляти ситуацію слід не вжиттям антимонопольних заходів, а створенням державою більш сприятливих умов для розвитку страхового бізнесу у секторі «Life» і збільшенням обсягів валових страхових премій. Це функція регулюючих органів державної влади, передусім регулятора ринків небанківських фінансових послуг.

Слід погодитися з висновками роботи (Гаманкова, 2009, с. 80–87), що використання єдиного індикатора, а саме індексу Герфіндаля-Гіршмана, недостатньо для глибоких оцінок та коментарів з приводу монополізації чи концентрації на страховому ринку України, і що

необхідно розробити і затвердити офіційно унормовану методику оцінки конкурентного середовища на ринку страхових послуг з обґрунтуванням бази розрахунку та кількості СК, які варто брати до уваги для обчислення відповідних показників. Без опрацювання і затвердження на державному рівні потрібних методик, надання їм офіційного статусу висновки Нацкомфінпослуг чи НБУ, коли він стане регулятором ринків небанківських фінансових послуг, щодо визнання рівня концентрації ринку страхування на підставі тільки індексу *ННІ*, розрахованого за даними відносно обсягів валових страхових премій, не відповідають масштабу питання. Оцінювати ринкове середовище на предмет монополізації бажано не в цілому по ринку, а відносно його конкретних сегментів (окремо автотранспортне страхування, медичне, страхування власності і т.ін.) (Гаманкова, 2009, с. 80–87). Така деталізація потребує трудомістких досліджень. Але інформативність результатів при цьому буде значно вищою. Отже, викладене свідчить про необхідність введення додаткових показників, критеріїв, коефіцієнтів для підвищення достовірності оцінювання ступеня монополізації страхового ринку.

З метою поглиблення аналізу стану ринку страхових послуг запропоновано (Клименко, 2019, с. 55–69) індекс *ННІ* брати за основу при визначенні рівня, ступеня концентрації ринку, але отриману оцінку коригувати для умов України шляхом введення уточнюючих коефіцієнтів або додаткових критеріїв, у першому припущенні – через урахування найбільш вагомих факторів. Підставою для запровадження відповідних коефіцієнтів є такі судження і аргументи.

Коригуючі коефіцієнти до оцінки концентрації на страховому ринку, визначеної відповідно до розрахункового значення індексу *ННІ* і його розташування на кваліфікаційній шкалі рівня концентрації (незначний, середній, високий), мають відображати фінансово-економічний стан держави, розвиток суспільства, показники страхового бізнесу (див. табл. 1), інші аспекти. Індекс *ННІ* розраховується на підставі даних щодо часток S_i кожної з N страхових компаній у загальному обсязі зібраних страхових премій. При цьому апріорі можна стверджувати, що максимально можлива кількість СК, які спроможні беззбитково працювати на ринку, залежить від сумарного обсягу страхових премій. Справа в тому, що страхові премії мають забезпечувати страхові виплати і всі поточні витрати, пов'язані з собівартістю страхових послуг і функціонуванням СК (утриманням службових приміщень, виплатою заробітної плати персоналу, податками і т.ін.). Інакше кажучи, при невеликих обсягах страхових премій на страховому ринку держави не може функціонувати велика кількість СК. Оскільки обсяги зібраних страхових премій залежать від платоспроможного попиту фізичних і юридичних осіб на страхові послуги (Клименко, 2016, с. 396–101), рівня заробітної плати і пенсій громадян, ВВП держави (див. табл. 1), то виходить, що *ННІ* опосередковано пов'язаний з фінансово-економічним станом держави. Якщо взяти до уваги ці аргументи, то можна зробити висновок: чим потужніша економіка держави, чим більше її ВВП з усіма супутніми наслідками, чим більше СК працює на ринку, тим меншим має бути граничне значення індексу *ННІ*, яке визначає рівень концентрації будь-якого ринку незначним.

На розвиток цієї теми можна поставити запитання: чи можна взагалі вести мову про концентрацію певного сегменту страхового ринку, наприклад ринку «Life», якщо на ньому працює зовсім невелика кількість СК, незалежно від того, яку частку цього ринку займає кожна із страхових компаній. Запитання риторичне, оскільки таку ситуацію слід виправляти, створюючи в державі більш сприятливі умови для розвитку цього важливого для громадян України виду страхування.

Варто зазначити, що індекс Герфіндаля-Гіршмана можна розраховувати не за частками страхових премій різних СК на ринку, а за частками страхових виплат. Значення *ННІ* будуть корельовані, але *ННІ*, розрахований за частками S_i страхових виплат, буде характеризувати певною мірою надійність страхового ринку, що розглядається. Якщо індекс *ННІ*, розрахований на базі страхових премій, буде суттєво меншим, ніж *ННІ*, розрахований за частками страхових виплат, то це, вірогідно, свідчатиме про наявність на ринку недобросовісних або неплатоспроможних СК, які премії збирають, а виплати не здійснюють. Така інформація має слугувати

підставою для прийняття державним регулятором ринку відповідних управлінських рішень і вжиття певних заходів.

Фундаментальні дослідження конкурентоспроможності ринку банківських послуг України здійснені авторами статей (Шірінян, Шірінян, 2019, с. 37–48; Шірінян, Шірінян, 2019, с. 18–38). Запропоновану в цих роботах методологію дослідження конкурентоспроможності банківського сектору доцільно використовувати також для аналізу показників діяльності ринків небанківських фінансових послуг і, зокрема, концентрації страхового ринку.

Показники різних секторів (сегментів) вітчизняної економіки та фінансової сфери слід оцінювати порівняно з країнами Європи чи світу з приблизно такою самою кількістю населення, як в Україні (Шірінян, Шірінян, 2019, с. 37–48; Шірінян, Шірінян, 2019, с. 18–38; Малікова, 2017, с. 76–79). У роботах (Шірінян, Шірінян, 2019, с. 37–48; Шірінян, Шірінян, 2019, с. 18–38) показано, що США і країни Європи при оцінці рівня концентрації фінансових ринків використовують різні значення індексу *HHI* Герфіндаля-Гіршмана. Українське законодавство нібито не встановлює граничних значень *HHI*, але Нацкомфінпослуг у своїх оцінках орієнтується на значення цього критерію, запроваджені законом США у 1994 р., який уже втратив чинність. Згідно із законом від 2010 р. ринок у США вважається низькоконцентрованим при $HHI < 1500$, помірно концентрованим при $1500 < HHI < 2500$, висококонцентрованим при $HHI \geq 2500$, тобто щодо норм 1994 р. граничні значення *HHI* підвищені. У Європі (чинне законодавство 2004 р.) ці показники мають значення відповідно: $HHI < 1000$; $1000 < HHI < 2000$; $HHI \geq 2000$. Підхід групи Л.В.Шірінян (2012 р.) передбачає ширшу деталізацію, а саме, конкуренція вважається найкращою (досконалою) з рівномірним розподілом послуг при $HHI \leq 100$. Конкуренція є високою (ефективною) з пропорційно розподіленим ринком при $100 < HHI \leq 1000$; невисокою (слабкою) або монополістичною при $1000 < HHI < 2000$; нерозвинутою, або олігополією, при $2000 < HHI \leq 5000$; відсутньою – при $5000 < HHI \leq 10000$. Орієнтуючись на зазначені критерії, ринок ризикових видів страхування і в цілому ринок страхування в Україні (див. табл. 2) слід оцінити як низькоконцентрований з високою (ефективною) конкуренцією, а ринок страхування життя – помірно концентрованим, на якому конкуренція є невисокою (слабкою). Зазначимо, що під олігополією розуміється така структура ринку страхових послуг, при якій в одному секторі ринку домінує невелика кількість конкуруючих СК. При цьому одна або дві з них займають значну частку в загальній сумі зібраних на ринку страхових премій, внаслідок чого можливості інших страхових компаній обмежені.

Рекомендації, які наведені у статтях (Шірінян, Шірінян, 2019, с. 37–48; Шірінян, Шірінян, 2019, с. 18–38; Малікова, 2017, с. 76–79) стосовно порівняння показників ринків країн з однаковою чисельністю населення, є слушними. Але Україна кардинально відрізняється від США і країн Європи не лише за кількістю населення, а і за показниками економіки. Тому наведені вище граничні показники *HHI* слід використовувати обережно. Пропозиції (Клименко, 2019, с. 55–69) щодо уточнення оцінок за допомогою коефіцієнтів, що коригують *HHI*, доцільно опрацювати на предмет конкретних значень таких коефіцієнтів і їх ефективності.

При розрахунках *HHI* щодо страхового ринку необхідно брати до уваги обставини, на які звертала увагу автор статті (Гаманкова, 2009, с. 80–87). Специфіка цього ринку полягає в тому, що страхові послуги надають не тільки безпосередньо страхові компанії, а також і їхні філії у регіонах, відокремлені відділення, пропонують посередники (страхові агенти, страхові брокери, банки). Показовим прикладом є конкурентна боротьба у сегменті автотранспортного страхування за клієнтів-страхувальників навіть між підрозділами страхових компаній, між посередниками. Наведений 10 років тому у статті (Гаманкова, 2009, с. 80–87) прогноз, що конкуренція на цьому ринку буде загострюватися, нині справджується при тому, що кількість автотранспорту, який підлягає страхуванню, в Україні збільшується. Вочевидь, що завдання регулятора ринку полягає у тому, щоб конкуренція здійснювалася в правовому полі і сприяла розвитку страхового ринку в державі.

У роботі (Шірінян, Шірінян, 2019, с. 18–38). запропоновано для оцінки конкуренції на ринку банківських послуг додатково до індексу Герфіндаля-Гіршмана використовувати показники, які відображають диспропорції у розділі банківських послуг. Це $HNI_{\min}$ – мінімальне значення, яке розраховується за формулою $HNI_{\min} = 10000/N$ і відповідає рівномірному розподілу послуг (для фактичної кількості N суб'єктів, що надають послуги). Нагадаємо, що HNI є фактичним значенням індексу Герфіндаля-Гіршмана на ринку. Ступінь нерівномірності розподілу ринку ϵ_{HNI} за показником HNI розраховується, як $\epsilon_{HNI} = |HNI - HNI_{\min}| / HNI_{\min}$, або, що рівноцінно, за формулою $\epsilon_{HNI} = (N - N_{opt}) / N_{opt}$, де N_{opt} – оптимальна кількість гравців на ринку, яка відповідає рівномірному розподілу ресурсу між гравцями (суб'єктами) на ринку, $N_{opt} = 10000/HNI$. Очевидно, що чим менше значення ϵ_{HNI} , тим менше нерівномірність розподілу ресурсу між гравцями на ринку. Відносно ринку страхових послуг розрахунки свідчать ось про що (див. табл. 1 і 2).

Значення $HNI_{\min}$ по ринках становили: у 2015 р. – 27,7; 2016 – 32,3; 2017 – 34,0; 2018 – 35,6; в першому півріччі 2019 р. – 40,2, тобто значення $HNI_{\min}$ суттєво відрізняються від реальних значень HNI (див. табл. 2). Розрахунки показали, що значення ϵ_{HNI} за роками були: у 2015 р. – 6,4; 2016 – 6,6; 2017 – 7,0; 2018 – 5,2; у першому півріччі 2019 р. – 4,2. Отримані результати дають підстави зробити висновок, що на ринку страхових послуг існує суттєва нерівномірність розподілу валових страхових премій між СК, які на ньому працюють.

Порівняння значень $HNI_{\min}$, N_{opt} , ϵ_{HNI} , наведених у табл. 1 і 2, із значеннями цих показників для ринку банківських послуг (табл. 12 у статті [22]) свідчить, що нерівномірність розподілу страхового ринку, яка характеризується показником ϵ_{HNI} (див. табл. 2), залишається приблизно на одному рівні, а диспропорції в банківській сфері в останні 10 років зростали (Шірінян, Шірінян, 2019, с. 18–38). Водночас діапазони значень ϵ_{HNI} на банківському і страховому ринках були однакові у межах від 5,3 до 9,2. Окреме відхилення було зафіксовано у 2004 р., коли $\epsilon_{HNI} = 11,0$. Значення N_{opt} для страхового ринку приблизно вдвічі вищі порівняно зі значеннями N_{opt} для ринку банківських послуг. Особливу увагу слід звернути на тенденцію до зростання показників індексу Герфіндаля-Гіршмана у секторі ризикових видів страхування і в цілому по страховому ринку, починаючи з 2005 р. і до останнього часу, тобто на поступове зниження конкуренції на ринку. Такий тренд не є позитивним, оскільки в подібних ситуаціях погіршується саморегулювання ринку надання страхових послуг. Автори роботи (Шірінян, Шірінян, 2019, с. 18–38) попереджають, що при цьому виникає загроза охоплення ринку іноземними компаніями, і що за таких умов з погляду державного регулювання слід розглянути необхідність і доцільність застосування стратегії дозованого допуску іноземного капіталу на ринки, які розглядаються.

Висновки. В умовах євроінтеграційного напрямку розвитку України система державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг має забезпечувати їх конкурентоспроможність. З використанням сучасних методології та інструментарію проаналізовано стан розвитку і конкурентоспроможність зазначених ринків на прикладі ринку надання страхових послуг. Показано, що в останні роки кількість страхових компаній в Україні зменшувалася за рахунок виключення неплатоспроможних і недобросовісних СК. Починаючи з 2012 р. індекс Герфіндаля-Гіршмана по ризикових видах страхування і страховому ринку в цілому збільшувався, але залишався на рівні, який відповідає низькій концентрації ринку. HNI по ринку страхування життя суттєво підвищився у 2017–2018 рр. і піднявся на рівень 2003–2006 рр. Нерівномірність розподілу ринку між СК майже не змінювалася. Слабка конкуренція на ринку страхування життя вимагає від державних органів вжиття регуляторних заходів впливу. Наведену інформацію важливо доповнити даними щодо рівня концентрації ринків за видами страхових послуг у регіонах України. Але детальний моніторинг цього показника і відповідна оцінка ситуації на державному рівні регулятором ринку небанківських фінансових послуг у повному обсязі не здійснюється. На прикладі конкретних розрахунків показників оцінки рівня концентрації вітчизняного страхового ринку показано, що вдосконалення методології дослідження ринків небанківських фінансових послуг є актуальним напрямом розвитку системи державного управління у цій сфері. Зосередження регулятором необхідної уваги на управлін-

ні захистом економічної конкуренції на страховому ринку створить передумови для підняття його на рівень розвинутих європейських країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бакуменко В. Д., Бондар І. С., Горник В. Г., Шпачук В. В. Особливості публічного управління та адміністрування: навч. посіб. Київ: Ліра-К, 2016. 256 с.
- Василенко А. В. Державне регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / КНУ ім. Тараса Шевченка. Київ, 2008. 16 с.
- Гаманкова О. О. Інформаційні вади дослідження ступеня монополізації страхових послуг України. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 10. С. 80–87.
- Залетов О. М. Державне регулювання інвестиційної діяльності страхових компаній в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2016. 3 (180). С. 25–32.
- Залетов О. М. Концептуальні засади макропроденційного нагляду та регулювання страхової діяльності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2014. 3 (156). С. 30–34.
- Золотарьова О. В. Ключові тенденції та пріоритети розвитку ринку страхових послуг в Україні. *Економіка і суспільство*. 2017. № 11. С. 413–420.
- Іваницька О. М. Державне регулювання фінансової інфраструктури: монографія. Київ: НАДУ, 2005. 276 с.
- Клименко О. В. Напрями вдосконалення регулювання ринку страхування. *Економіка України*. 2019. № 7–8. С. 55–69.
- Клименко О. В. Ринки небанківських фінансових послуг: питання стійкості в умовах економічної кризи. *Економіка та держава*. 2016. № 4. С. 396–401.
- Клименко О. В. Розвиток системи регулювання ринків небанківських фінансових послуг в Україні. *Економіка України*. 2014. № 5. С. 58–69.
- Клименко О. В. Стійкість і стабільність ринків небанківських фінансових послуг. *Економіка України*. 2017. № 7. С. 49–63.
- Малікова І. П. Оцінка концентрації страхового ринку України, її зв'язок з процесом монополізації та конкуренції. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2017. Вип. 23. Ч. 3. С. 76–79.
- Модернізація державного управління та європейська інтеграція України: наук. доп. / авт. кол.: Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін.; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. Київ: НАДУ. 2013. 120 с.
- Нечипорук Л. В. Теорія та практика страхового ринку в Україні: монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутріш. справ. 2004. 300 с.
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг: Закон України від 20.09.2019 № 122-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/122-20> Введення у дію відбудеться 19.01.2020 р. (дата звернення 28.11.2019 р.).
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.09.2019 № 79-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/79-20>. Введення у дію відбудеться 01.07.2020 р. (дата звернення 28.11.2019 р.).
- Пурій Г. М. Страховий ринок України: сучасний стан та проблеми розвитку. *Ефективна економіка: електрон. журн*. 2018. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6609>
- Русул Л. В., Гросу К. В. Страховий ринок України: особливості розвитку і перспективи. *International Scientific and Practical Conference «WORLD SCIENCE»*. 2017. Vol. 1. N 7(23). P. 38–42. URL: <http://ws-conference.com>
- Стратегія регулювання державного управління України на період до 2021 року. URL: [http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/474-2016-%D1%80/paran 268](http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/474-2016-%D1%80/paran%20268).
- Шірінян А. С., Шірінян Л. В. Конкурентоспроможність ринку банківських послуг України: фактор суперництва, тенденції та результати. *Економіка України*. 2019. № 6. С. 18–38.

- Шірінян А. С., Шірінян Л. В. Конкурентоспроможність ринку банківських послуг України: фактор масштабу. *Економіка України*. 2019. № 2. С. 37–48.
- Шолойко А. С. Регулювання страхового посередництва в умовах євроінтеграційних процесів України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2016. 3 (180). С. 32–37.
- Шумелда Я. П. Особливості конкуренції на страховому ринку. *Страхова справа*. 2007. № 2. С. 4–7.

REFERENCES

- Bakumenko, V. D., Bondar, I. S., Hornyk, V. H., Shpachuk, V. V. (2016). *Osoblyvosti publichnoho upravlinnia ta administruvannia [Features public management and administration]: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: Lira-K [in Ukrainian].
- Vasylenko, A. V. (2008). *Derzhavne rehuliuвання investytsiinoi diialnosti strakhovykh kompanii*. Extended abstract of candidate's thesis. 08.00.08. KNU im. Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
- Hamankova, O. O. *Informatsiini vady doslidzhennia stupenia monopolizatsii strakhovykh posluh Ukrainy [Information defects of a research of extent of monopolization of insurance services of Ukraine]*. Aktualni problemy ekonomiky. 2009. Is. 10. P. 80–87 [in Ukrainian].
- Zalietov, O. M. (2016). *Derzhavne rehuliuвання investytsiinoi diialnosti strakhovykh kompanii v Ukraini [State regulation of investment activities of insurance companies in Ukraine]*. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika. Is. 3 (180). P. 25–32 [in Ukrainian].
- Zalietov, O. M. (2014). *Kontseptualni zasady makroprudentsiinoho nahliadu ta rehuliuвання strakhovoi diialnosti [Conceptual bases of macroprudential supervision and regulation of insurance activity]*. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika. Is. 3 (156). P. 30–34 [in Ukrainian].
- Zolotarova, O. V. (2017). *Kliuchovi tendentsii ta priorityty rozvytku rynku strakhovykh posluh v Ukraini [Key trends and priorities of development of the market of insurance services in Ukraine]*. Ekonomika i suspilstvo. Is. 11. P. 413–420 [in Ukrainian].
- Ivanytska, O. M. (2005). *Derzhavne rehuliuвання finansovoi infrastruktury [State regulation of financial infrastructure]: monohrafiia*. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
- Klymenko, O. V. (2019). *Napriamy vdoskonalennia rehuliuвання rynku strakhuvannia [Directions of improvement of regulation of the market of insurance]*. Ekonomika Ukrainy. Is. 7–8. P. 55–69 [in Ukrainian].
- Klymenko, O. V. (2016). *Rynky nebankivskykh finansovykh posluh: pytannia stiikosti v umovakh ekonomichnoi kryzy [Markets of non-bank financial services: A question of stability in the conditions of an economic crisis]*. Ekonomika ta derzhava. Is. 4. P. 396–401 [in Ukrainian].
- Klymenko, O. V. (2014). *Rozvytok systemy rehuliuвання ryнкiv nebankivskykh finansovykh posluh v Ukraini [Development of a system of regulation of the markets of non-bank financial services in Ukraine]*. Ekonomika Ukrainy. Is. 5. P. 58–69 [in Ukrainian].
- Klymenko, O. V. (2017). *Stiikist i stabilnist ryнкiv nebankivskykh finansovykh posluh [Stability and stability of the markets of non-bank financial services]*. Ekonomika Ukrainy. Is. 7. P. 49–63 [in Ukrainian].
- Malikova, I. P. (2017). *Otsinka kontsentratsii strakhovoho rynku Ukrainy, yii zviazok z protsesom monopolizatsii ta konkurentsii [Assessment of concentration of the insurance market of Ukraine, her stars connection with process of monopolization and the competition]*. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Serii «Ekonomichni nauky». Is. 23. Vol. 3. P. 76–79 [in Ukrainian].
- Kovbasiuk, Yu. V. (Ed.), Vashchenko, K. O., Surmin, Yu. P. (2013). *Modernizatsiia derzhavnogo upravlinnia ta yevropeiska intehratsiia Ukrainy [Modernization of public administration and European integration of Ukraine]: nak. dop.* Kyiv: NADU [in Ukrainian].
- Nechyporuk, L. V. *Teoriia ta praktyka strakhovoho rynku v Ukraini [The theory and practice of the insurance market in Ukraine]: monohrafiia*. Kharkiv. Vyd-vo Nats. un-tu vnutr. sprav. 2004 [in Ukrainian].
- Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zakhystu prav spozhyvachiv finansovykh posluh : Zakon Ukrainy vid 20.09.2019 № 122-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/122-20> Vvedennia u diiu vidbudetsia 19.01.2020 r. (data zvernennia 28.11.2019 r.).

- Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo udoskonalennia funktsii iz derzhavnoho rehuliuвання rynkiv finansovykh posluh: Zakon Ukrainy vid 12.09.2019 № 79-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/79-20> Vvedennia u diiu, vidbudetsia 01.07.2020 r. (data zvernennia 28.11.2019 r.).
- Purii, H. M. (2018). Strakhovyi rynek Ukrainy: suchasnyi stan ta problemy rozvytku. «Efektivna ekonomika». Is. 10. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6609>
- Rucul, L. V., Hrosu, K. V. (2017). Strakhovyi rynek Ukrainy: osoblyvosti rozvytku i perspektyvy. International Scientific and Practical Conference "WORLD SCIENCE", Vol. 1. Is. 7 (23). C. 38–42. Retrieved from: <http://ws-conference.com>
- Stratehiia rehuliuвання derzhavnoho upravlinnia Ukrainy na period do 2021 roku [The strategy of regulation of public administration of Ukraine until 2021]. Retrieved from: [http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/474-2016-%D1%80/paran 268](http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/474-2016-%D1%80/paran%20268)
- Shirinian, A. S., Shirinian, L. V. (2019). Konkurentospromozhnist rynku bankivskykh posluh Ukrainy: faktor supernytstva, tendentsii ta rezultaty [Competitiveness market of banking services of Ukraine: factor of rivalry, trend and results]. *Ekonomika Ukrainy*. Is. 6. P. 18–38 [in Ukrainian].
- Shirinian, A. S., Shirinian, L. V. (2019). Konkurentospromozhnist rynku bankivskykh posluh Ukrainy: faktor mashtabu [Competitiveness market of banking services of Ukraine: scale factor]. *Ekonomika Ukrainy*. Is. 2. P. 37–48 [in Ukrainian].
- Sholoiko, A. S. (2016). Rehuliuвання strakhovoho poserednytstva v umovakh yevrointehratsiinykh protsesiv Ukrainy [Regulations of insurance mediation in the conditions of eurointegration processes of Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*. Is. 3 (180). P. 32–37 [in Ukrainian].
- Shumelda, Ya. P. (2007). Osoblyvosti konkurentsii na strakhovomu rynku [Features of the competition in the insurance market]. *Strakhova sprava*. Is. 2. P. 4–7 [in Ukrainian].

SUMMARY

At the present stage of development of Ukraine, one of the urgent tasks in the field of public administration of the economy is to improve the system of state regulation of non-bank financial services markets. The example of the insurance services market highlights specific areas of improvement of the said regulatory system, which are relevant for ensuring the competitiveness of these markets. The effectiveness of state regulation of the insurance market is determined primarily by the volume of assets of insurance companies, the volume of gross insurance premiums and insurance payments, the ratio of insurance payments to insurance premiums. It is shown that during 2015-2019 the number of insurance companies as well as the number of banks in Ukraine decreased. In 2015, there were 361 companies operating in the insurance market, and 249 in June 2019. At the same time, total assets of insurance companies remained at approximately the same level, while insurance premiums and insurance payments (indemnities) increased significantly both in UAH and in USD. equivalent. The increase in annual insurance premiums per US dollar in 2015-2019 was ~ 33%. This indicates that the insurance market in Ukraine responded positively to the deprivation of licenses of 112 unscrupulous and insolvent insurance companies. The increase in insurance premiums and insurance payments is correlated with an increase in gross domestic product, average wages and average pensions in the country. The main conclusion from the above is that, starting from 2016, Ukraine's economy began to emerge from the crisis. The development of the insurance market after 2015 has a positive trend, which testifies to the effectiveness and management capacity of the system of state regulation of non-banking financial services markets and the direct ability of the regulator. But the potential of the insurance market is not yet realized in accordance with the needs of the national economy. Views on the methodology and tools used in the study of concentration and competitiveness of the banking and insurance markets are presented. Various approaches to the assessment of concentration in financial markets and competitiveness of individual business entities in the market of insurance services are considered. It is concluded that in analyzing the status and development of these markets, it is desirable and appropriate to use additional indicators, criteria,

and correction factors in addition to the values of the Herfindahl-Hirschman HHI index. The market of insurance services with the use of indicators characterizing the degree of uneven distribution of the resource (insurance premiums) among the insurance companies in the market is analyzed. The basic patterns and dynamics of changes in the values of these indicators in the insurance market in comparison with changes in the banking market have been revealed. It is established that the Herfindahl-Hirschman Index on Risk Insurance and the Insurance Market as a whole gradually increased from 2012 to 2019. At the same time, according to the accepted graduation of the levels of competitiveness, it is established that in general this market in the last decade corresponded to the degree of low concentration. The level of the Herfindahl-Hirschman index on life insurance is consistent with, and now corresponds to, a degree of moderate (moderate) concentration. The task of public authorities regulating the insurance market is to take measures of influence that will increase competition in the market. It is shown that in order to improve the reliability of assessments of the development of the insurance market, it is necessary to expand monitoring of its concentration by types of insurance services, as well as to constantly analyze indicators of IC activity in the regions of the state. The provision of the system of state management of non-banking financial services markets was investigated on the basis of the results of activity in the practice of these markets and, above all, the insurance market. It is stated that the system of public administration (regulation) of non-banking financial services markets should respond to the advance regarding the improvement of functioning of these markets from the standpoint of both consumers of services and interests of the state. The specific requirements for the management system of these markets have been identified. Attention is drawn to the need to take into account the factor of transport delay of the system's response to changes in Ukrainian society. Measures to improve the governance of these markets should take into account the experience of the European Union countries as well as the continuous evolution of Ukrainian society. Recommendations on methodology for non-banking market research are proposed. Suggestions on improvement of the system of public administration in the sphere of non-bank financial services in the interests of economic development of Ukraine are given. Attention is drawn to the need for the quickest possible implementation in practice of the provisions of the legislative acts adopted in 2019 amending certain laws of Ukraine on protection of the rights of consumers of financial services and on improving the functions of state regulation of financial services.